

Българите в Северното Причерноморие
изследвания и материали
том шести

ВОЕННИТЕ ФЛОТИЛИИ НА БЪЛГАРИЯ И АВСТРО-УНГАРИЯ ПО ДОЛНИ ДУНАВ (1915 – 1917 г.)

Велико Лечев

Участието на българската армия в Първата световна война е отдавна предмет на широк изследвачески интерес. Проучени са редица аспекти, свързани с военните действия на различни части, съединения, родове войски и прочие¹. По-малко внимание се отделя на Дунавската флотилия. Публикациите, посветени на нея, са предимно с мемоарно-документален характер или третираат първите ѝ стъпки през 80–90-те години на XIX в.² В по-ново време някои автори посочват отделни факти за Дунавската флотилия, но по правило акцентуват на венноморския флот, който е по-добре комплектуван и изпълнява специфични задачи при охраната на черноморската ни граница³. Допуснатото подценяване не е оправдано, тъй като, макар и неголяма по личен състав и въоръжение, речната ни флотилия подпомага настъплението на Трета българска армия и на по-малките германски, австро-унгарски и турски части срещу Румъния.

Това изследване има за цел да хвърли повече светлина върху участието на нашата Дунавска флотилия в Първата световна война, и по-специално върху взаимодействието ѝ с голямата и силна флотилия на Австро-Унгария през 1915 – 1917 г., с помощта на която е овладян Долни Дунав и са освободени от румънска власт някои български градове в Добруджа. Посоченият исторически период е исторически обособен – започва през есента на 1915 г. с общи действия на двете флотилии и завършва към средата на 1917 г., когато те налагат своя контрол по Долни Дунав.

Началото на Първата световна война заварва българската армия недостатъчно комплектувана с личен състав, въоръжение и техника. Военновременният недостиг в различните родове войски по тези показатели варира между 20–35 на сто⁴. Не е по-добро състоянието на неголямата Дунавска флотилия, състояща се от два парни катера – “Борис” и “Стефан Караджа”, и две миноноски – “Христо Ботев” и “Васил Левски”⁵. Според командира на флотилията капитан-лейтенант Ангел Димитров и някои военни специалисти въпросът за закупуването на нови плавателни съдове е подценен. Доколкото при една предстояща война с Румъния е наложително речната флотилия да подпомага сухопътните войски с оглед на освобождаването на окупираните дунавски градове в Северна и Южна Добруджа, капитан-лейтенант Димитров предвижда да бъдат пленени вражески кораби, чието управление да се поеме веднага от български екипажи⁶.

За да се осъществи тази цел, през юни 1915 г. командирът на военния флот полковник Кирков заповядва да се съберат допълнителни сведения за румънската речна флотилия. Заповедта стига до капитан-лейтенант Димитров в момент, когато по негово нареждане е започнало събирането на такива сведения. Далеч преди началото на военните действия той разполага с информация за румънската речна флотилия, която, макар и комплектувана с остарели образци кораби, е внушителна по своята численост. Състои се от 4 бронирани монитора, 4 канонерки, 10 миноноски и 13 спомагателни кораба⁷. Предвижда се заедно с нея да воюват до 20 руски кораба с по-малка водоизместимост, част от които са пригодени да действат еднакво добре в Черно море и р. Дунав. За капитан-лейтенант Димитров е много по-важно да разбере какви са конкретните планове за използване на румънската речна флотилия. С помощта на Щаба на военния флот във Варна са събрани данни, от които става ясно, че Румъния извършва приготовления за изграждане на минни заграждения около Тутракан и Силистра, а при необходимост флотилията ще бъде използвана за отбрана на мостовете при Черна вода и Исакча. През лятото на 1915 г. в пристанището на Силистра се намират 2 монитора и 5 миноноски, а в Олтеница и Турну Северин – останалата част от флотилията⁸.

Очевидното военно превъзходство на Румъния и Русия по р. Дунав поставя под съмнение ефективността от евентуални действия на българската речна флотилия. Затова се планира да се мобилизират допълнително 5 влекача, собственост на частни лица, и да се пригодят доколкото е възможно за военнотранспортните нужди на армията⁹. За щаба на действащата армия (ЩДА) в Кюстендил е ясно, че възможностите за попълване не са достатъчни, за да се осигури надмощие по р. Дунав. Единственият начин за преодоляване

на недостига остава взаимодействието с голямата и силна австро-унгарска флотилия. Тя се състои от 35 специални бойни кораба: 12 монитора, въоръжени с по осем среднокалибрени оръдия; 12 бронирани катера, снабдени с противовъздушни оръдия и картечници; 3 патрулни кораба; 2 минопоставача; 6 бронирани парахода и около 100 плавателни съда, собственост на австро-унгарското параходно дружество, част от които са пригодени за водене на военни действия¹⁰. Отчита се също обстоятелството, че макар да отделя повече финансови средства за своя морски флот, Австро-Унгария е единствената дунавска държава, започнала целенасочена политика за изграждането на военна речна флотилия през XIX в.¹¹

При подписването на тайната военна конвенция в Плес (6 септември 1915 г., датите са по нов стил) между държавите от Централните сили полковник Ганчев не поставя въпроса за взаимодействието между българската и австро-унгарската флотилии, тъй като в насроченото за следващия месец настъпление срещу Сърбия на Германия и Австро-Унгария се предвижда да вземе дейно участие флотилията на последната. Сръбските войски са отхвърлени на юг от р. Дунав и заплашени с пълен разгром след намесата на България във войната на 14 октомври 1915 г. Извадени са от строя и няколкото малки плавателни съдове, с които разполага Сърбия. Австро-унгарската флотилия установява контрол по р. Дунав до българо-румънската граница при Тутракан и създава организация за охрана на транспортите с военни доставки за България и Турция. Ролята на дунавския воден път нараства твърде много, тъй като Румъния, макар и все още неутрална, затруднява преминаването през своята територия на влаковите композиции с оръжие и военна техника¹². Същевременно добре организираната патрулна служба от командира на флотилията, капитан I ранг Лукич, респектира румънските и руските военни кораби, които се изтеглят източно от Тутракан. Става възможно да бъде изпълнен чл. 11 от военната конвенция между държавите от Централните сили – България да пропуска транзитното движение на материали и войски от Германия и Австро-Унгария за и от Турция¹³.

Патрулни и разузнавателни действия в близост до Видин, Лом, Свищов и Русе започва и българската флотилия. Не закъснява и първият успех. На 14 октомври 1915 г. нейният пристанищен състав в Лом пленява руския влекач “Белград” и четири шлепа с оръжие за сръбската армия. Две седмици по-късно корабът е наименуван “Варна” и управлението му е поето от български екипаж, командван от поручик Тодоров. Капитан-лейтенант Димитров е обнадежден не само защото има изгледи първоначалните му планове за разрастване на флотилията да се сбъднат, но и поради факта, че винаги е

мечтал да има на разпореждане влекач като "Варна" с водоизместимост 550 т, мощност на двигателя 550 к.с., при това снабден с едно оръдие 37 мм¹⁴.

В обстановка на повишено настроение от постигнатия успех на 23 ноември 1915 г. в Русе пристига австро-унгарски транспорт по Дунава, състоящ се от влекача "Таш" с три шлепа, съпроводжани от мониторите "Сава" и "Алмош". На 30 октомври с. г. в русенското пристанище акостира втори транспорт от три шлепа с военни материали за България и Турция, охраняван от мониторите "Ин", "Бодрог" и "Кьорьош". И в двата случая екипажите на австро-унгарските кораби са посрещнати сърдечно от местната управа, гражданството и личния състав на българската флотилия. По-голямата част от общо 450-те офицери, подофицери и войници на флотилията се съсредоточават в Русе, за да участват в обработването на пристигащите товари. С охрана на русенското пристанище са ангажирани двата български катера и двете миноноски, а охраната на останалите български градове по р. Дунав е поета от началниците на укрепените пунктове и патрулиращите австро-унгарски кораби¹⁵.

Макар и взаимодействието между флотилиите на България и Австро-Унгария да не е предварително регламентирано, то способства за интензивното транспортиране на военни материали по реката. Голямата и силна австро-унгарска флотилия дава възможност на капитан-лейтенант Димитров не само да използва оптимално намиращите се под негова команда плавателни съдове за охрана на българския дунавски бряг, но и да пристъпи към изпълнение на първоначалния си замисъл за пленяване на вражески кораби.

В края на ноември 1915 г. в Русе са превозени неголеми германски военни подразделения. Същевременно отделни кораби от речната флотилия на Австро-Унгария започват да остават по-дълго в русенското пристанище. Това е обяснимо, тъй като през изминалите близо два месеца от намесата на България във войната Румъния се стреми да избягва инциденти по дунавската си граница. Убеден в необходимостта от надеждна защита на гр. Русе, командирът на Трета българска армия генерал Ст. Тошев смята, че присъствието на единици от австро-унгарската флотилия и германски войници ще съдейства за повишаване на сигурността при разтоварването и временното складиране на пристигащите военни доставки за България и Турция. Това се вижда от съдържанието на една негова заповед от края на ноември 1915 г. до началника на русенския укрепен пункт полковник Енчев: "Тия дни – се казва в заповедта – пристигнаха части от германската войска, назначени в състава на поверената ми армия, и ний сме щастливи да посрещнем храбрите германски юнаци. Също тия дни пристигнаха в Русе няколко единици от австро-унгарската флотилия, която взе участие още в самото начало на войната срещу Сърбия

и в последните сражения спомогна твърде много за форсирането на Дунава при р. Сава. Те са дошли да възпрепятстват неприятелско нахлуване по Дунава. Следователно заедно с нас ще бранят отечеството ни от враговете. Длъжност ни е да ги посрещнем радушно, както подобава на приятели и скъпи гости. Добре дошли, вий юнаци, от славната германска армия. Добре дошли, вий моряци, от храбрата австро-унгарска флотилия."¹⁶

Към началото на декември 1915 г. австро-унгарската флотилия се оттегля в своите бази – Будапеща, Землин и Панчова. Според капитан I ранг Лукич оттеглянето се налага, за да бъдат предпазени корабите от евентуални повреди, които могат да възникнат вследствие на трудните навигационни условия – ледоход, гъста мъгла, силен вятър и прочие. Вероятно командването на флотилията организира и ремонта на онези от тях, засегнати от сръбската артилерия при форсирането на Дунав и Сава през октомври с. г. Предвид на това охраната на дунавския бряг през зимата на 1915 – 1916 г. се извършва от българската флотилия, която въпреки трудностите изпълнява регулярно своите патрулни функции от Видин до Тутракан¹⁷.

Главното командване на Австро-Унгария предвижда дунавската флотилия да премине по българо-румънското поречие на реката през пролетта. За целта то нарежда на военния аташе в София полковник Лакса да установи връзки с ЩДА в Кюстендил, за да съгласува действията на флотилията с българските гарнизони по р. Дунав. На 24 март 1916 г. полковник Лакса връчва меморандум на генерал Жеков, в който се настоява по всякакъв начин да се пречи на Румъния да извърши подготвителните работи за поставяне на минни заграждения, както и да се посочат удобни канали, където австро-унгарските кораби да се укриват от вражеския огън.

ЩДА преценява изложените съображения в меморандума за основателни предвид получените сигурни сведения от германския военен аташе в Букурещ за предстоящо присъединяване на Румъния към страните от Антантата. За изпълнението на първата задача определена заслуга има българската дунавска флотилия, която с неимоверно напрежение на силите патрулира денонощно от Видин до Тутракан. Що се отнася до втората част от съображенията на полковник Лакса, те са доразвити няколко месеца по-късно от щаба на маршал Макензен¹⁸.

През март 1916 г. в русенското пристанище пристигат няколко монитора, а също и кораби от второ минно отделение на австро-унгарската флотилия под командването на подполковник Матиол. Те започват да патрулират усилено по р. Дунав и заедно с част от личния състав на българската флотилия участват в потушаването на големия пожар, избухнал в пристанището. От българска страна се отличава командата начело със старши

подофицер Иван Павлов, а от австро-унгарска – матросите от парахода “Нил”, командирът на монитора “Темеш” оберлейтенант Ритер фон Цвирковски и фелдфебел Франц Синдовац¹⁹.

Този епизод е показателен за ефективното взаимодействие между личния състав на двете флотилии. Очевидно е, че успоредно със своите охранителни функции те са способни да действат успешно при екстрени ситуации.

Доброто взаимодействие между двете флотилии не е повлияно от избухналия конфликт между полковник Енчев и капитан I ранг Лукич. Към средата на май 1916 г. началникът на Русенския укрепен пункт изисква от командира на австро-унгарската флотилия пълни сведения за подчинените му кораби и моряци. Това искане се предопределя от желанието на полковник Енчев да осигури надеждна защита на Русе. Той получава рязък отказ, мотивиран с обяснението, че флотилията се подчинява директно на австро-унгарското командване и на Щаба на фелдмаршал Макензен. Конфликтът е изгладен с общите усилия на ЩДА, генерал Тошев и полковник Лакса. В резултат на това към края на месеца добрият тон във взаимоотношенията между полковник Енчев и капитан I ранг Лукич е възстановен²⁰.

Инцидентът между двамата командири няма негативни последици върху действията на българската и австро-унгарската флотилии, които изпълняват спокойно и целенасочено своите охранителни функции. Възможности за бъдещо по-активно използване на речните бойни кораби се обсъждат през юли 1916 г. Тогава фелдмаршал Макензен в съответствие с плановете на германското главно командване поставя пред ЩДА следните въпроси: на кои места и по какъв начин може да бъде форсирана реката с оглед на евентуално настъпление срещу Румъния във Влашката низина; къде да се укрие материалната част, необходима за построяване на понтонни мостове? Започнатият диалог между началник щаба на българската армия генерал Жостов и на щаба на армейската група Макензен има за резултат излъчването на смесена българо-германска комисия, ръководена от полковник Семов и подполковник Хабихт. Според заключението на комисията най-добри условия за преминаване на р. Дунав има при Свищов и Никопол, а австро-унгарската флотилия трябва да се укрие в канала Белене или зад остров Лиляка при Русе²¹.

От форсирането на р. Дунав е заинтересована повече Австро-Унгария. Това проличава по време на започналите преговори в Плес (22 юли 1916 г.) между представители на германското, австро-унгарското и българското командване. Поради невъзможността да отдели силни войскови части при евентуално настъпление на Румъния в Трансилвания, фелдмаршал Конрад фон Хьотцендорф настоява пред полковник Ганчев една българо-германско-

турска армия да премине р. Дунав и да настъпи към Букурещ, като в замяна на това Австро-Унгария ще предостави своята речна флотилия, тежки мостове и инженерни части. Това предложение заляга в подписаната конвенция между трите държави на 28 юли с. г.²²

В изпълнение на постигнатата договореност, на 10 август 1916 г. в кацала Белене започва да се съсредоточава австро-унгарската флотилия, а на брега се разполагат екипажът на тежкия понтонен мост “Херберт”, 15 мостови екипажа, 2 тежки понтонни роти и други помощни части под общото началство на генерал-майор Гаугл²³.

В трескавите приготовления за очертаващата се война с Румъния се включва и флотилията на България. През втората половина на август са проведени военни учения с австро-унгарската флотилия в района на Русе-Белене, в които се отличава катерът “Стефан Караджа”. Същевременно неговият екипаж получава заповед от капитан-лейтенант Димитров да съпровожда влекача “Варна”, превозващ шлепове със зърнени храни от Прахово (Сърбия) за Видин²⁴.

На 27 август 1916 г., когато Румъния обявява война на Австро-Унгария, българските катери и миноноски се намират в русенското пристанище. Заедно с тях на котва в пристанището са мониторите от първа и втора група на австро-унгарската флотилия – “Темеш”, “Енс”, “Ин”, “Сава” и патрулните катери “Фогаш” и “Счука”. Капитан I ранг Лукич разполага с информация за влизането на Румъния във войната, но не издава нареждане за изтегляне на мониторите в канала Белене поради необходимостта от охрана на разтоварваните транспорти с оръжие, боеприпаси и горивни материали. Предвид на същите съображения такава заповед не издава и капитан-лейтенант Димитров. Все пак командирите на двете флотилии обявяват повишена бойна готовност и прикриват бойните кораби зад част от неразтоварените шлепове. Предприетите защитни мерки се оказват навременни, тъй като през нощта румънски катер улучва един шлеп, натоварен с въглища и петрол, без да засегне бойните кораби. С общите усилия на матросите от българската и австро-унгарската флотилии прислугата на потъващия шлеп е спасена.

На следващата сутрин първа мониторна група, командвана от капитан-лейтенант Гюнтер Кропш, получава заповед да се оттегли в канала Белене. Втора група остава в Русе до края на деня, за да прикрива разтоварването на шлеповете. В пристанището остават българските катери и миноноски, които заедно с мониторите “Ин”, “Сава”, патрулният катер “Счука” и батареите от русенския укрепен пункт откриват преградителен огън срещу румънската артилерия в Гюргево. Постигната е договореност между капитан-лейтенант Димитров и командира на втора мониторна група майор Лешановски –

австро-унгарските кораби да прикрият оттеглянето на българската флотилия зад остров Лиляка. Вследствие на установеното взаимодействие бойните единици от двете флотилии се прибират невредими в своите бази²⁵.

От изложеното е видно, че българските катери и миноноски участват във военни действия преди 1 септември 1916 г., когато правителството на д-р Васил Радославов обявява война на Румъния. Проявеното хладнокръвие от техните екипажи допринася за продължаване на ритмичната работа в пристанище Русе.

И в следващите няколко дни капитан-лейтенант Димитров полага усилия за осигуряване на надеждна защита на русенското пристанище. Той установява контакти с второ минно отделение на австро-унгарската флотилия, които спомагат за бързата направа на минни заграждения в района на пристанището. С охрана на бреговата ивица около пристанището капитан-лейтенант Димитров натоварва намиращите се под негово разпореждане минна рота и нестроеви взвод.

Командирът на българската дунавска флотилия не се отказва и от първоначалния си замисъл за пленяване на вражески кораби. На 4 септември 1916 г. през нощта матроси от флотилията и войници от Оряховския гарнизон, предвождани от машиниста Яни Ковачев, пленяват конфискувания от румънската пристанищна команда в Бекет австрийски параход-влекач "Тереза". След отстраняването на някои повреди в парната машина на влекача той е преименуван "Оряхово" и започва да плава под български флаг²⁶.

През втората половина на септември с. г. българската флотилия се премества в устието на р. Янтра и не води военни действия. По-активна е австро-унгарската флотилия, чиито кораби често напускат Беленския канал и обстрелват румънските гарнизони в Турну Северин и Зимнич²⁷.

От началото на войната с Румъния действията на двете флотилии нямат пряка връзка с настъплението на Трета българска армия в Добруджа поради поставените минни заграждения при Тутракан – с. Ряхово и опасността да попаднат под обстрела на силните батареи, разположени на румънския бряг. Впоследствие обаче щабът на фелдмаршал Макензен е принуден да приведе австро-унгарската флотилия в помощ на българските войски. Решението за активна намеса на бойните кораби се предопределя от неуспешните атаки на Кубадинската позиция и извършения десант от 10-а пехотна румънска дивизия при с. Ряхово. На 1 октомври 1916 г. под командването на генерал Зетони 6 дружини от дивизията се прехвърлят с лодки и понтони на българския бряг, като отблъскват слабите гранични части. Веднага след това румънците построяват понтонен мост, по който предстои да преминат още две дивизии. Създава се реална опасност да бъде атакуван малочисленият тутракански

гарнизон, а Трета българска армия да воюва на два фронта и да спре освободителния си поход в Добруджа²⁸.

При очерталата се критична ситуация е наложително да бъде разрушен понтонният мост, за да се преустанови прехвърлянето на румънски войски. Поради това австро-унгарската флотилия получава заповед от фелдмаршал Макензен да напусне базата си в Беленския канал и да разруши моста. Формирана е ударна група начело с капитан II ранг Мажин в следния състав: мониторите "Бодрог" и "Кьорьош"; патрулните кораби – "Виза", "Велс", "Барош" и "Балатон"; миночистачните лодки – "Байерн" и "Башка". На 2 октомври с. г. патрулните кораби "Виза" и "Барош", възползвайки се от повишеното ниво на реката, преминават минните заграждения, приближават се на около 200 м от понтонния мост и откриват огън по струпаните в двата му края румънски войски. След като свършват мунициите си, "Виза" и "Барош" са сменени от мониторите "Бодрог" и "Кьорьош", към които се присъединяват и пристигналите впоследствие монитори "Енс", "Босна" и моторните кораби "Самош" и "Лейта". Въпреки многото повреди, получени от силния обстрел на румънските батареи, бойните кораби на австро-унгарската флотилия спират преминаването на неприятеля по моста за няколко часа²⁹.

На 3 октомври 1916 г. в сражението се намесват решително мониторите "Босна" и "Енс". Техният огън принуждава вражеските войски да се откажат от плана си за преминаване на българска територия. Междувременно привлечените в района на десанта части от Трета българска армия започват да изтласкват румънците към дунавския бряг. Понтонният мост става необходим за отстъплението им. Привечер мониторите пускат срещу моста два шлепа, натоварени с мини, и сами се насочват да го разкъсат. Успехът е пълен – мостът е разрушен, а шлеповете го повличат надолу по течението. Прехвърлилите се на българска територия румънски части са унищожени с изключение на малки групички, добрали се до отсрещния бряг³⁰.

Безспорната заслуга на австро-унгарската флотилия за осуетяването на вражеския десант при Ряхово е оценена високо дори от известния с резервите си към съюзниците генерал Ст. Тошев. "Трябва да се отбележи – пише той – че в боя на 2–3 октомври 1916 г. са взели живо участие австрийските монитори, които с артилериата си са разрушили румънския мост. С това са спомогнали най-ефикасно за отбиване на десанта."³¹

По време на разигралите се събития при Ряхово българската флотилия съдейства за безопасното движение на австро-унгарските бойни кораби източно от канала Белене. Двата катера и двете миноноски обезвредят множество мини, пускани от румънския бряг. По този начин те предпазват не само австро-унгарската флотилия, но и българските пристанища³².

По-ефективно взаимодействат двете флотилии при форсирането на р. Дунав през ноември 1916 г. След пробива на Кубадинската позиция в Добруджа на 21 октомври с. г. и успешното настъпление на германо-австрийските войски в Трансилвания е формирана Дунавска армия с командир генерал Кош. В състава на армията влизат българските 1-а и 12-а пехотна дивизия, сборна българо-германска дивизия, 26-а пехотна турска дивизия, австро-унгарският отряд на полковник Сзиво и други помощни подразделения. Военните флотилии на България и Австро-Унгария получават заповед от щаба на фелдмаршал Макензен да осигурят преминаването на реката от сухопътните части. Капитан I ранг Лукич и капитан-лейтенант Димитров се споразумяват австро-унгарските кораби да действат при Белене и Свищов, откъдето на 23 ноември ще премине по-голямата част от войските, а бойните единици на българската флотилия да подпомогнат десанта при Калафат и завладяването на румънските пристанища Гюргево и Рамадан³³. Тъй като форсирането на р. Дунав, включително приносът на австро-унгарската флотилия, са изследвани детайлно³⁴, ще се спрем по-подробно на нейното взаимодействие с българските военни кораби. Съгласно постигнатата предварителна договореност, на тях са възложени второстепенни функции поради малкия им брой и неголемите им военно-технически възможности. Независимо от това в хода на операцията екипажите на корабите проявяват изключителна самоотверженост. След успешното преминаване на р. Дунав от съюзните войски при Свищов и Белене, в района на Видин – Калафат са изпратени влекачът “Варна” и катерът “Стефан Караджа”. Съзнавайки, че е лишен от подкрепата на австро-унгарската флотилия, новоназначеният командир на “Варна” поручик Антон Георгиев взема необходимите мерки. За да избегне даването на излишни жертви от сухопътните войски, на 26 ноември 1916 г. той заповядва да се обстрелят Калафат и околностите му. На открития огън от българския влекач не отговаря никой, което дава основание на поручик Георгиев да предположи, че румънците са се оттеглили. Въпреки това команда матроси извършва разузнаване в околностите на Калафат и едноименния дунавски остров. Едва след като се уверява, че вражеските войски са се изтеглили, командирът на влекача заповядва да започне пренасянето на видинския гарнизон. В транспортирането участва и катерът “Стефан Караджа”, който заедно с “Варна” остава в пристанище Калафат до напускането на града от предприелите настъпление в северозападна посока български части. Няколко дни след това двата кораба започват да превозват изоставените от румънците шлепове със зърнени храни в пристанище Лом³⁵.

В хода на операцията по преминаването на р. Дунав българските миноносци действат с австро-унгарските монитори “Бодрог” и “Кьорьош”. На

27 ноември 1916 г. мониторите и миноносците откриват огън срещу румънските пристанища Гюргево и Рамадан, за да подпомогнат напредването на сухопътните войски към тези градове. Командирът на българската флотилия А. Димитров, произведен наскоро в чин капитан II ранг, получава заповед от началника на Русенския укрепен пункт, полковник Енчев, да извърши десант и овладее румънското пристанище Рамадан. В състава на отряда, определен да извърши десанта, влиза една дружина от 5-и опълченски полк и минната рота на флотилията. Същия ден привечер под прикритието на българските миноносци и двата австро-унгарски монитора десантните войски се прехвърлят на отсрещния бряг. След кратка престрелка със слабите румънски части Рамадан е овладян, а капитан II ранг Димитров е назначен временно за комендант на града. По негово нареждане българската флотилия поема охраната на пристанищата Русе – Рамадан и започва превозването на бойни припаси за съюзните войски³⁶.

Осъществено взаимодействие между флотилиите на България и Австро-Унгария допринася за успешното форсиране на р. Дунав. Оказана е помощ на Дунавската армия, която на 6 декември 1916 г. заема изоставения от румънците Букурещ, а на 5 януари 1917 г. излиза на р. Серет, където преминава към позиционни действия. Успоредно с настъплението на съюзните войски в Румъния Трета българска армия очиства Северна Добруджа от противника. Поради настъпилата тежка зима и замръзването на р. Дунав австро-унгарската флотилия се оттегля в Беленския канал и не го напуска до началото на пролетта. Въпреки трудните навигационни условия началник ЩДА полковник Луков заповядва на капитан II ранг Димитров да прибере в българските пристанища всички изоставени от румънците плавателни съдове. Особено усърдие при изпълнението на тази задача проявяват екипажът на влекача “Варна” и пристанищната команда в Оряхово. Пленени са 2 румънски катера – “Моряк” и “Радуника”, както и 42 шлепа.

Увеличаването на плавателния парк позволява да се пристъпи към организиране на транспортна служба от сръбското пристанище Кладово до българското пристанище Тулча. Макар че австро-унгарското параходно дружество “Zentraltransportleitung” се стреми да запази монополното си положение по р. Дунав, в първите месеци на 1917 г. пристанищните команди на българската дунавска флотилия създават семафорно-наблюдателни постове в Тутракан, Силистра, Черна вода, Хърсово, Исакча и Тулча. Налице е готовност в транспортирането на товари да се включат активно и мобилизираните български влекачи, собственост на частни лица – “Нацул Попов”, “Ида”, “Борис”, “Херман” и “Росица”³⁷.

Убеден във важната роля на дунавския воден път, през февруари 1917 г. фелдмаршал Макензен заповядва на капитан I ранг Лукич да очисти реката от противниковите минни заграждения³⁸. През следващите месеци команди на австро-унгарската флотилия обезвреждат неприятелските мини от Тутракан до Тулча. В изпълнението на отговорната задача са включва и българската миночистачна команда начело с поручик Стателов. Въпреки силния обстрел на отделни противникови групи от северния дунавски бряг, мините са обезвредени. По-късно поручик Стателов заедно с командата на капитан-лейтенант Келер от австро-унгарската флотилия поставя минни заграждения в Сулинския ръкав на Дунавската делта³⁹.

Общата работа на двете команди продължава до средата на 1917 г. Целта е да се попречи на излазите на укриващите се в ръкавите на Дунавската делта румънски и руски кораби. В същото време цялата австро-унгарска флотилия се съсредоточава в Браила и Мачин. Независимо от взетите мерки, румънски и руски кораби, макар и рядко, се промъкват през минните заграждения и стрелят срещу севернодобруджанските градове. Сериозно пострадава г. Тулча. От неприятелския огън загиват и мирни български граждани⁴⁰.

Към средата на 1917 г. излазите на неприятелските кораби от ръкавите на Дунавската делта стават епизодични и не причиняват сериозни щети на севернодобруджанските градове и селища. За това способства не само усърдната работа на миночистачните команди, но и респектиращото присъствие на австро-унгарската флотилия, дислоцирана в Браила и Мачин⁴¹.

Очистването на р. Дунав от неприятеля спомага за усиленото транспортиране на товари и войски. Само влекачите на българската флотилия превозват 771 хил. т зърнени храни, петрол, въглища, муници и 95 хил. войници. Те се охраняват от числящите се към нея бойни кораби, чиито екипажи изпълняват самоотвержено поставените задачи. Натрупаният значителен опит от личния ѝ състав е резултат и от взаимодействието със силната и добре комплектувана австро-унгарска флотилия. За съжаление този опит не е използван пълноценно. След поражението на България във войната речната ни флотилия е сведена до състава си от 1914 г., а всички пленени кораби и шлепове са върнати принудително на победителите⁴².

Взаимодействието между българската и австро-унгарската военна флотилия през Първата световна война преминава през два етапа. През първия етап – от края на ноември 1915 г. до края на август 1916 г. – двете флотилии

охраняват пристигащите транспорти с оръжие и военна техника по р. Дунав от Германия и Австро-Унгария за България и Турция. Проведени са съвместни военни учения, които способстват за повишаване на бойната готовност на екипажите.

През втория етап – от края на август 1916 г. до средата на 1917 г. – успоредно с патрулните си функции, двете флотилии участват активно във военни действия. Съществена е помощта, която оказват за осуетяване на румънския десант при Ряхово – Тутракан, както и при форсирането на р. Дунав от съюзните български, германски, австро-унгарски и турски войски. Извършена е значителна по обем работа за премахване на румънските минни заграждения в близост до някои севернодобруджански градове. В резултат на всичко това е установен контрол по Долни Дунав, а румънските и руските кораби са принудени да се укриват в Дунавската делта.

Личният състав на българската флотилия изпълнява с достойнство своя отечествен дълг благодарение на успешното взаимодействие със силната австро-унгарска флотилия. През следвоенните години натрупаният опит и умения не са доразвити поради наложеното на България драстично съкращаване на въоръжените сили от държавите-победители.

БЕЛЕЖКИ

¹ Вж. Миланов, Й. Българската армия в Първата световна война 1915 – 1918 г. – Военноисторически сборник (ВИС), 1990, № 4, 88–118.

² Вариклечков, Ив. Роля и действие на дунавските флотилии на воюващите страни при преминаването на реките Сава, Дрина и Дунав през Общоевропейската война 1914 – 1918 г. – ВИС, 1935, № 22, 1–67; Иванов, С. Действията на Дунавската флотилия през време на Първата световна война. – ВИС, 1937, № 32, 98–140; Същият. Формирането на българската дунавска флотилия и първите ѝ командири. – ВИС, 1943, № 54, 41–78; Боев, Р. Самоходните кораби на флотилията и морска част с щаб в Русе 1879 – 1897 г. – ВИС, 1966, № 3, 38–67; Илиев, И. Операцията по преминаването на р. Дунав през ноември 1916 г. – ИВИНД, 1970, № 10, 53–77.

³ Павлов, Вл. Морско-стратегически проблеми на България при намесата на страната в Първата световна война 1914 – 1915 г. – ВИС, 1971, № 1, 186–198; Същият. Българският военноморски флот в Първата световна война 1915 – 1918 г. – ВИС, 1971, № 2, с. 58.

⁴ Миланов, Й. Цит. съч., с. 91.

⁵ Централен военен архив (ЦВА), ф. 1027, оп. 1, а. е. 211, л. 62.

⁶ Пак там, ф. 40, оп. 2, а. е. 634, л. 185–189.

⁷ Пак там, ф. 1027, оп. 1, а. е. 99, л. 91, 118.

⁸ Пак там, ф. 40, оп. 2, а. е. 550, л. 182; *Българската армия в световната война 1915 – 1918 г. Войната срещу Румъния*. Т. VIII, С., 1939, 8–10, 30, 55.

⁹ Иванов, С. Действията на Дунавската флотилия..., 102–104.

¹⁰ ЦВА, ф. 40, оп. 2, а. е. 796, л. 129.

¹¹ Големи грижи за развитието на австро-унгарския военен флот полагат ерцхерцог Франц Фердинанд и адмирал Антон Хаус. Вж: Лалков, М. Орелът пада от мачтите. С., 1988, 25–27; Пантев, А., Хр. Глушков, Р. Мишев. История на новото време. В. Търново, 1993, с. 346; Schimetschek, B. Der österreichische Beamte. Geschichte und Tradition. Wien, 1983, S. 179–181; Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918. Die bewaffnete Macht. Bd. V, Wien, 1987, S. 712, 729; Kann, R. Geschichte des Habsburgerreiches 1526 – 1918. Wien-Köln, 1990, S. 433.

¹² Лалков, М. Балканската политика на Австро-Унгария. Австро-унгарската дипломатия в борба за съюзници през Първата световна война 1914 – 1917 г. С., 1983, с. 178; Марков, Г. Голямата война и българският ключ за европейския погреб 1914 – 1916 г. С., 1995, с. 95.

¹³ Радославов, В. България и световната криза. С., 1993, с. 134; Вариклечков, Ив. Цит. съч., 26–32.

¹⁴ ЦВА, ф. 745, оп. 3, а. е. 45, л. 332; ф. 1027, оп. 1, а. е. 211, л. 62.

¹⁵ Иванов, С. Действията на Дунавската флотилия ..., 101–110.

¹⁶ ЦВА, ф. 40, оп. 2, а. е. 579, л. 425.

¹⁷ Българската армия в световната война... Т. VIII, с. 59, 334.

¹⁸ ЦВА, ф. 40, оп. 2, а. е. 1142, л. 126.

¹⁹ Пак там, оп. 1, а. е. 234, л. 21–22; оп. 2, а. е. 579, л. 476.

²⁰ Пак там, оп. 2, а. е. 566 л. 589–301.

²¹ Пак там, а. е. 579, л. 101; а. е. 1180, л. 194.

²² Българската армия в световната война... Т. VIII, 59–60; Илиев, И. Цит. съч., 53–54.

²³ Марков, Ал. История на Първата световна война. Настъпление на Дунавската армия във Влашко 1916 г. Ръкопис. – ЦВА, № 551, с. 20.

²⁴ Иванов, С. Действията на Дунавската флотилия ..., с. 111.

²⁵ Пак там, 112–116; ЦВА, ф. 1027, оп. 1, а. е. 211, л. 16.

²⁶ ЦВА, ф. 40, оп. 2, а. е. 550, л. 190; а. е. 581, л. 199, 351.

²⁷ Пак там, а. е. 634, л. 228.

²⁸ Марков, Ал. Цит. съч., 47–50.

²⁹ ЦВА, ф. 40, оп. 2, а. е. 550, л. 194, 226.

³⁰ Пак там, ф. 745, оп. 3, а. е. 45, л. 303; ф. 409, оп. 2, а. е. 6, л. 26; вж. Вариклечков, Ив. Цит. съч., 45–51.

³¹ Тошев, Ст. Действията на Трета армия в Добруджа през 1916 г. С., 1920, с. 159.

³² Иванов, С. Действията на Дунавската флотилия ..., с. 118.

³³ Миланов, Й. Цит. съч., с. 106.

³⁴ Илиев, И. Цит. съч., 53–78.

³⁵ ЦВА, ф. 40, оп. 2, а. е. 550, л. 250.

³⁶ Пак там, л. 251; а. е. 634, л. 123.

³⁷ Пак там, ф. 1027, оп. 1, а. е. 211, л. 62–63, 66.

³⁸ Пак там, ф. 40, оп. 2, а. е. 645, л. 155–156.

³⁹ Марков, Ал. Първата световна война 1917 – 1918 г. Действия в Румъния. Отбраната на Добруджанския фронт. Ръкопис. – ЦВА, № 3308, 25–26.

⁴⁰ ЦВА, ф. 40, оп. 2, а. е. 618, л. 285, 349; а. е. 645, л. 35, 80, а. е. 658, л. 109, 213.

⁴¹ Пак там, а. е. 618, л. 350.

⁴² Иванов, С. Действията на Дунавската флотилия ..., с. 138.

